

у некаторых рэгіёнах Беларусі ў гэты дзень трэба было з'есці 40 варэнікаў ці кулябяз; «саракі саху ў поле валаклі»; лічылася, што ў дзень гукання вясны з-за мора прылятае 40 стай птушак, таму яно і называецца птушыным святам. Філалагічны аналіз дазваляе нам зрабіць экстралінгвістычныя экскурсы, звязаныя з этымалогіяй слова, каб раскрыць змест радкоў і правільна вызначыць ідэю. Далей у страфе на літару С падаюцца словы і з негатыўнай канатацыяй – *сірата, сорам, скарга, сухмень*, але завяршаецца асацыятыўны рад слоў паэта лексемай *свята*. Зазначым, што словы ў строфах абцэдарыя падаюцца не ў алфавітным парадку, а ў тым, які дыктуе памяць аўтара, само жыццё. У жыцці так і бывае, што сум чаргуецца з радасцю, выратаванне душы – заўсёды радаснае завяршэнне, яно і ёсць *свята*.

Відавочна, што графіка можа быць крыніцай выразнасці маўлення. Багаты фактычны матэрыял вершаванай мовы Рыгора Барадуліна якраз і пацвярджае дадзеную выснову. Аналіз графічных сродкаў, іх значэнне, функцыя, павінны ўлічвацца пры агучванні тэкстаў, а таксама пры вызначэнні мэты твора, пры характарыстыцы яго ідэйна-эмацыянальнага зместу, а таксама пры характарыстыцы вобраза аўтара і інш.

ЛІТАРАТУРА

1. Лотман Ю.М. О поэтах и поэзии. – СПб: Искусство. – СПб, 1996. – 848 с.
2. Москвин В.П. Стилистика русского языка. Теоретический курс / В.П. Москвин. – Изд. 4-е, перераб. и доп. – Ростов н/Д: Феникс. 2006. – 630 с.
3. Сущинский, И. И. Коммуникативно-прагматическая категория «акцентирование» и средства ее реализации в современном немецком языке : автореф. дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.04 / И. И. Сущинский ; АН СССР, Ин-т языкознания. – М., 1991. – 45 с.

УДК 821.161.3-822

Н.В. Заяц, дац., канд. філал. навук
(БДПУ, г. Мінск)

СПАДЧЫНА А. КУЛЯШОВА І А. ПЫСІНА Ў СЕРЫ “ЗАЛАТАЯ КАЛЕКЦЫЯ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ”

У серыю “Залатая калекцыя беларускай літаратуры”, заснаваную ў 2011 г. выдавецтвам “Мастацкая літаратура” сумесна з Інстытутам літаратуразнаўства імя Янкі Купалы НАН Беларусі, уваходзяць, як і заяўлена ў назве, найбольш значныя і знакавыя, “залатыя”, узоры

айчыннага прыгожага пісьменства. Сярод іх хрэстаматыйныя і ўнікальныя, малавядомыя тэксты розных перыядаў, пачынаючы ад старажытнасці. Многія фаліянты з'яўляюцца зборнікамі: прэзентуюць творчасць цэлай эпохі, набыткі ў распрацоўцы пэўных жанраў, спадчыну мастакоў слова, звязаных абставінамі лёсу, ідэйнымі прыярытэтамі і інш. Такі падыход бачыцца апраўданым і ўдалым, бо дазваляе ўкласціся ў запланаваныя 50 тамоў і як мага больш шырока паказаць плён працы пісьменнікаў, хто займае ці справядліва прэтэндуе на месца ў нацыянальным пантэоне. У кожным канкрэтным выпадку абраны свой крытэрыі для аб'яднання некалькіх індывідуальнасцей пад адной вокладкай. Для 23-га тома такім крытэрыем стаў “геаграфічны”: гэта выбранае двух землякоў – Аркадзя Куляшова і Аляксея Пысіна.

“Лёсы гэтых таленавітых беларускіх паэтаў перасякаюцца ў прасторы і часе. Іх літаратурныя старты адбыліся з дыстанцыяй у два дзясяткі гадоў, але ў мясцінах блізкіх і дарагіх абодвум – на Магілёўшчыне” [1, с. 527], – падкрэслівае ўкладальніца тома літаратурнаўца Т. П. Хоміч. Даследчыца не абмяжоўваецца канстатацыяй факта пра агульнае месца нараджэння і сталення, а праводзіць біяграфічныя паралелі, як, напрыклад, росквіт творчых сіл абодвух аўтараў у 1960-я гг., вызначае тыпалагічныя сыходжанні: увасабленне вобраза малой радзімы, асэнсаванне ваеннага вопыту, “уменне разумець таямніцы прыроды, свету і сусвету, вылучаць глабальнае ў жыцці, гісторыі, у абліччы часу і эпохі, выслухоўваць бязмоўных сяброў, весці размову з вечнасцю” [1, с. 527]. У выданні, такім чынам, рэпрэзентатыўна прадстаўлена творчасць адметных, самабытных мастакоў слова і пры гэтым захавана яго цэласнасць, вытрыманы лагічнасць і гарманічнасць частак.

У першай частцы кнігі, структураванай па жанрава-храналагічным прынцыпе, – вершы А. Куляшова, паэмы (“Прыгоды цымбал”, “Дом № 24”, “Цунамі”, “Варшаўскі шлях”, “Хамуціус”), пераклады з А. Пушкіна, М. Лермантава, С. Ясеніна, К. Куліева, І. Харыка, крытычны матэрыял “Тры сустрэчы з Лермантавым” і адказы на анкету часопіса “Вопросы литературы” з нагоды чарговага пушкінскага юбілею “Величайшая гордость наша”. Усё гэта дае ўяўленне пра асобу майстра. У разважаннях пра рускага класіка, прызначаных для шырокай агульнасаюзнай аўдыторыі, А. Куляшоў шмат гаворыць пра іншага паэта – Ю. Таўбіна, што “до самозабвения” любіў Пушкіна і наследаваў яму ва ўласных спробах пярэ: “Эти стихи Таубина и сейчас волнуют своей искренностью, и, перечитывая их, я с благодарностью вспоминаю нашу увлеченность тех дней, ту давнюю

дружбу, осененную идеалом пушкинского несуетного служения музам” [2, с. 348–349]. А. Куляшоў не ўпусціў магчымасці узгадаць пра аднаго з рэпрэсаваных у 1930-я г. сяброў, туга па якіх адольвала яго на працягу жыцця і вылілася ў нізку-рэквіем “Маналог” (ён таксама ёсць у кнізе).

Знаходка выдання – уключэнне юнацкага верша “Снягі”, які пасля публікацыі ў газеце “Магілёўскі селянін” 29 сакавіка 1928 г. ніколі не перадрукоўваўся: “Снягі, снягі... / Перад маім акном / Бягуць, бягуць угрунь / сівыя хмары. <> / А думкі лётаюць... / Імкнуцца у пагоню / Дню сонцавейнаму, / што мерыць далячынь. / На ўсплёсках хваль, / дзе ветры дзіка звоняць, / Блішчыць электрыкай / уквечаны пачын...” [2, с. 3–5]. Гэта, відавочна, вучнёўскі і не самы паказальны твор класіка (магчыма, таму і не падаваўся ў прыжыццёвых выбраным і зборах твораў), але ён каштоўны як рарытэт і важны для разумення эвалюцыі А. Куляшова – ад “сонцавейнай” маладнякоўскай бадзёрасці да ўдумлівага, філасофскага ўспрыняцця рэчаіснасці, карпатлівай працы паэта на сваім “аблогу цалінным”.

У другую частку ўвайшлі лепшыя вершы А. Пысіна, у тым ліку і самыя вядомыя “франтавыя”: “Іван-чай”, “Пяць патронаў у абойме...”, “Вышыня капітана Гальпіна”, “Валуеў”, “Балада пра начлег”... У дачыненні да паэта нярэдка ўжываецца характарыстыка “франтавік”; безумоўна, справядлівая, яна некалькі звужае ўяўленне пра яго дыяпазон. Яркія ўзоры пейзажнай, філасофскай, інтымнай лірыкі пераконваюць у шматграннасці А. Пысіна-творцы, раскрываюць дар перадаваць нюансы лірычнага перажывання, бачыць больш за іншых у навакольным свеце, нетрафарэтна мысліць і афармляць думкі і эмоцыі: “Лугоў зялёнае міжброўе, / Вада – славянскай сінявы. / Мне кожны колас Прыдняпроўя, / Жадае добрага здароўя. / Паклонам русай галавы” [2, с. 402]; “Сады, як белагрудыя мядзведзі, / Павіслі на рагачінах падпор. / Сцвярджаючы, што дол і высь – суседзі, / Сышліся ярусы пладоў і зор” [2, с. 412]... Талент на роўных гаварыць з маленькімі чытачамі, уменне зацікавіць іх і трымаць увагу выяўляецца ў змешчаных у кнізе творах для дзяцей. Уключаны таксама настальгічна-прачулая паэма пра юнацкую закаханасць “Белы камень”, крытычны артыкул “Покі сэрца б’ецца” і адказы на пытанні “Чырвонай змены” пад назвай “Ад матчыных песень...”, апублікаваныя ў студзені 1981 г., за паўгода да сыходу пісьменніка. Адказы-разважанні пра сутнасць літаратурнай працы ўвогуле і сваёй у прыватнасці, погляды на праблему традыцыі і наватарства побач з творамі ў розных жанрах сведчаць пра маральныя і эстэтычныя арыенціры А. Пысіна, накіраваны на тое, каб дапамагчы зразумець яго не толькі як паэта, але і як чалавека.

Том, як і іншыя ў “Залатой серыі...”, каменціраваны, што асабліва важна, паколькі першыя каментарыі выбранага А. Куляшова з’явіліся зусім нядаўна, у 2020 г. (серыя “Беларускі кнігазбор”, выдавецтва “Беларуская навука”), дзякуючы руплівасці літаратуразнаўцы Т. К. Грамадчанка. Каменціравання тэкстаў А. Пысіна дагэтуль увогуле не было – упершыню яго ажыццявіла Т. П. Хоміч, аўтар манаграфіі “Мастацкая канцэпцыя чалавека і свету ў лірыцы Аляксея Пысіна” (2009) і шматлікіх грунтоўных артыкулаў.

Каментарыі ўтрымліваюць істотныя ўдакладненні. Так, у дадатак да верша А. Куляшова “Бывай...” прыводзіцца апублікаваны ў № 5 за 1928 г. часопіса “Полымя” варыянт, расказваецца аб жыццёвым прататыпе праслаўленай Алесі. Прататып гераіні верша “Варачка” А. Пысіна раскрываецца ў адпаведным каментарыі: ім стала “цешча паэта, якая не дачакалася з вайны мужа Сямёна, гадала дзяцей адна” [2, с. 522]. Нярэдка падаюцца першапачатковыя, адрозныя ад “кананічных” строфы, выключаныя аўтарамі радкі (“Як дзень адыходзіць, прыходзіць нябыт...”, “Бюро даведак”, “Балада пра вока” А. Куляшова; “Калінінскія сопкі”, “Дала мне маці гэту мову”, “Асенніх кветак белы карнавал...”, “Столькі сонца...” А. Пысіна). Такія звесткі дазваляюць убачыць працу над адточваннем стылю, няпростыя пошукі адзінага слова сярод “тысяч тонн словесной руды” (У. Маякоўскі). У многіх выпадках выпраўляюцца недакладнасці пашпартызацыі твораў, указваецца правільная дата напісання. Паколькі кніга адрасавана “студэнцкай і вучнёўскай аўдыторыі, усім аматарам паэтычнага слова” [2, с. 2], патрэбнымі выглядаюць тлумачэнні імёнаў (Бацька Мінай, Ю. Фучык, К. Куліеў, К. Сіманаў, М. Сурначоў, інш.), “расшыфроўка” тапонімаў (Проня, Баркалабава, гара Машэкі, Мышакоўка, Палуж, Веліж, інш.) і некаторых лексічных адзінак (юнгштурмаўка, Гейгера лічыльнік, крэглі, сопкі, інш.), літаратурных і гістарычных алюзій (кніга пра байца, “Зямля і воля”, “Ў краіне светлай, дзе я ўміраю...”, інш.), карыснай будзе інфармацыя пра пакладзеныя на музыку тэксты. У каментарыі да верша А. Пысіна “Палім мы маршанскую махорку...” паведамляецца, што заключныя радкі “сталі эпітафіяй на надмагільным помніку паэта ў Магілёве” [2, с. 517]. Адзначым цікавае супадзенне: рэдактар тома В. Шніп тыя ж словы (“Ведайце: калі мяне не стане – / Я ў сваю дывізію пайшоў” [2, с. 403]) выкарыстаў эпіграфам і перапрацаваў у фінале “Балады Алеся Пісьмянкова” – лірычным развітанні з сябрам, які паходзіў з куляшоўскіх мясцін, а сваім хросным бацькам у літаратуры лічыў А. Пысіна. Сабраныя ў кнізе творы А. Куляшова і А. Пысіна годна прадстаўляюць багатую спадчыну паэтаў-землякоў і па праву нале-

жаць да залатога фонду беларускага слоўнага мастацтва.

ЛІТАРАТУРА

1. Хоміч, Т. П. Сувязныя паэзіі : [пасляслоўе] / Т. П. Хоміч // Творы : Паэмы. Пераклады. Крытыка / А. Куляшоў ; Вершы. Творы для дзяцей. Паэма. Крытыка / А. Пысін ; уклад. і камент. Т. П. Хоміч ; навук. рэд. Я. А. Гарадніцкі. – Мінск, 2022. – С. 527–536.

2. Куляшоў, А. Творы : Паэмы. Пераклады. Крытыка / А. Куляшоў ; Вершы. Творы для дзяцей. Паэма. Крытыка / А. Пысін ; уклад. і камент. Т. П. Хоміч ; навук. рэд. Я. А. Гарадніцкі. – Мінск : Маст. літ., 2022. – 543 с.

УДК 811.161.3:81'38

Т.Я. Старасценка, праф., д-р філал. навук
(БДПУ, г. Мінск)

КАМУНІКАТЫЎНАСЦЬ МАСТАЦКАГА ТЭКСТУ

Камунікатыўнасць з'яўляецца аблігатарнай прыметай мастацкага тэксту, паколькі пры інтэрпрэтацы паміж пісьменнікам і чытачом узнікае сутворчасць праз тэкставыя асацыяты, індывідуальна-аўтарскія вобразныя сродкі і імпліцытны сэнс. Дыялагізацыя прازیчнага тэксту ўзнікае на аснове кантактаў розных пунктаў гледжання – наратара, персанажаў, аўтара, прычым такія кантакты адбываюцца не праз эксплікаваныя рэплікі.

Сапраўды, праблема даследавання мовы мастацкага твора – адна з найбольш складаных у сучаснай філалогіі. Гэта выклікана тым, што рэалізацыя эстэтычнай функцыі паэтычнага і прازیчнага тэксту залежыць ад узаемадзеяння творчай задумы з патэнцыяльнымі магчымасцямі моўнай сістэмы. Іх раскрыццё вынікае з чытацкага вопыту, зместу памяці рэцыпіента, для якога мастацкі тэкст становіцца асновай стварэння новых ідэй і вобразаў. У сучасных даследаваннях па камунікатыўнасці мастацкага тэксту закранаюцца пытанні ўзаемадзеяння камунікантаў паэтычнага і прازیчнага дыскурсу, эксплікаванага адпаведнымі моўнымі сродкамі, улічваецца антрапацэнтрычнасць тэксту як формы камунікацыі паміж адрасантам-аўтарам і адрасатам-чытачом (знешняя тэкставая камунікацыя) і паміж унутрытэкставымі суб'ектамі (унутрытэкставая камунікацыя) [1; 2; 3; 4; 5]. Аналізуючы падыходы лінгвістаў да праблемы дыялагізацыі, можна зрабіць вывад, што тэкст становіцца адным са спосабаў прадстаўлення чалавечай камунікацыі як працэсу, удзельнікамі якога з'яўляюцца адрасант (аўтар) і адрасат (рэцыпіент).

Найбольш разнастайна імпліцытная дыялагізацыя праяўляецца ў